

AURELIJUS ZYKAS

Stebint
žalsvą
girios
ošimą

AURELIJUS ZYKAS

Stebint
žalsvą
girios
ošimą

Visos teisės saugomos. Be raštiško leidėjo sutikimo
nei ši knyga, nei kuri nors jos dalis negali būti kopijuojama,
atkuriamą, perduodama ar įrašoma jokia forma.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

*Šis kūrinys yra įkvėptas autoriaus ir jo šeimos
asmeninių istorijų, tačiau nemažai įvykių
ir veikėjų yra autoriaus vaizduotės vaisius.*

© Aurelijus Zykas, 2022

© Apipavidalinimas, Judita Židžiūnienė, 2022

© Leidykla „Aukso pieva“, 2022

*Skiriu savo seneliams, kurių gyvenimo istorijos
įkvėpė rašyti. Norėčiau vėl sėdėti šalia tėtuko ant Nerios
kranto ir stebėti plūdę ramiame vandens paviršiuje.*

Kancevka, 1934 m. kovas

Pro pravirą klėties langą ji slapčia stebėjo baltantį kiemą.

Išėjęs iš rūmo jis prisiartino prie širyt pasemto vandens kibiro. Apsidairęs ryto priebėrkšmoje mitriai nusivilko drobičius marškinius, likdamas visiškai nuogas žvarbaus ankstyvo pavasario šalčio apsuptyje. Šiaurys kandžiojo kūną, tačiau jis pakėlė kibirą, užsimerkė ir šliūkštelėjo ant savęs ledinį vandenį.

Kol trynė krūtine, rankas ir kojas šiurkščia drobe, Magdos žvilgsnis godžiai ir reikliai glostė tamsoje boluojantį kūną: nugara, pečius, sėdmenis, raumeningas kojas. Nejučia gilus kvėpavimas virto dusuliu.

Jis juk negalėjo nežinoti, kad ji nebuvo jam abejinga. Tai ji rodė žvilgsniais, tarsi netyčiais prisilietimais, atsidūsėjimais. Tačiau jis niekuomet neatsakė tuo pačiu. Buvo šeimininko sūnus, galbūt net būsimasis ūkio paveldėtojas. O tai įpareigojo ir ribojo: negalėjo sau leisti pernelyg artimo santykio su samdine merga.

Kai apsvyniojęs juosmenį marškiniais jis grįžo į rūmą, ji rankomis apglėbė save, paglostė pilvą. Artėdama prie trisde-

šimties, vis labiau jautėsi bergždžia. Aplink vis labiau plėtėsi tuštuma. Tarsi nuolat trūktų kūno dalies. Toks jausmas apimdavo, kuomet, prabudusi nakties akyje išpilta šalto prakaito, šalia savęs lovoje neužčiuopdavo mažo gulinčio kūnelio.

– *Nadal będą miała dziecko*¹, – sušnibždėjo pati sau. Vėjas nu-nešė jos žodžius link tamsuojančios girios ir supynė juos su žalsvu ošimu.

Šulinio svirtis dusliai dunkstelėjo, sugriždama į žemę.

PIRMAS

Švintant

¹ Aš vis tiek turėsiu vaiką (lenk.).

Namas Jurbarko gatvėje, 1982 m.

Girgžčioja išklerusios medinės durys, varstomos vėjo, atnešančio rūsio, suplėkusios drėgmės ir pelėsių kvapą. Akiračio pakraštyje linguoja rūkuose paskendę medžiai, kylantys į kalną. Pliki, belapiai... Tikriausiai siaučia vėlyvas lapkritis, atnešantis į šiuos Dievo pamirštus kraštus šaltį ir drėgmę, besiskverbiančią iki kaulų smegenu, verčiančią suptis į šiltą mamos megztą apšiurusį šalikėlį ir virpčioti nuo vėjo, košiančio pro palaikį paltuką.

O galbūt yra ankstyvas kovas, kuris tarsi suteikia vilties, kad tuoj, tuojau pat ateis pavasaris.

Prieš mane rudas nušiuręs šunėkas kimiai amteli pragertu balsu, besiskųsdamas savo nenusisekusi gyvenimu. Likimas lėmė jam gimti šioje nelaimingoje vietoje, skurdo ir šalčių pagairėje. Galbūt jis nori kasti man bedančiu snukeliu, keršydamas už tokį likimą, tačiau apsigalvojęs cimpina į būdą, žvangindamas grandine, ir sunkiai gulasi į ižų pasidengusį kovo purvą.

– Tajau! – rikteli motina pro langą.

Tavo gyvenimas prasideda nuo pirmojo prisiminimo. Manasis yra būtent toks.

Ankstyvoji kovo ūkuose skęstanti mano vaikystė bėga Jurbarko gatvėje, sename mediniame dviejų aukštų name, dažytame bjauriais rudais dažais, neišsiskiriančiame bendrame skurdžios Vilijampolės gatvės peizaže. Tai – namas, statytas galbūt dar prieš karą ir galbūt menantis geto laikus. O galbūt ir ne. Juk nemenką dalį medinės Slabodkės kažkada nusinešė didysis gaisras, kurį 1944 m. liepos 12 d. sukėlė gestapas, kad sunaikintų visus čia suvartų keliasdešimties tūkstančių gyventojų likučius. Kad nebeliktų nei vaikų, nei moterų, nei vyrų... Kad būtų išvalyta nešvari visuomenė ir viskas suklestėtų ant naujo pagrindo. O išgyvenusieji gaisrą buvo transportuojami kažkur į mirties laukus, kur užtroško dujų kameroje, mirė nuo kulku, bado, neapykantos ir skausmo...

Bet man tai nerūpi. Man ketveri, ir aš prakaituodamas sėdžiu prie didžiulio juostinio magnetofono „Majak“ su daugybe didelių mygtukų. Per dideliu, kad galėčiau juos paspausti pats. Čirkšdama sukasi juostelė, o mamos pirštas laiko nuspaudęs raudoną mygtuką.

– Nagi, turi pasistengti. Dar kartą padeklamuok tą eilėraš-tį, – kartoja ji, – juk tu taip gerai jį moki.

Mama maniakiškai bando užfiksuoti kiekvieną mano gyvenimo žingsnį, paversdama jį garsu, kuris stebuklingu būdu zigzagais gula per aparatą besislenkančioje juostoje. Juk kiekviena patirtis kas akimirką virsta klampia ir neberekšminga istorija, o vienintelis būdas ją sustabdyti ir išsaugoti yra gar-sas: įrašant savo tobulo ir nuostabaus vaiko dainas, eilėraš-

čius, pasisakymus, dialogus... Juk tas mažius toks protingas, jo tokia nuostabi atmintis... Jis – geriausias pasaulyje... Jis – purve išaugęs žalias augalas, kurį reikia išvesti į pasaulį ir priversti žydėti... Jis – neišsipildžiusių svajonių išpildymas. Ar jūs žinote, pasakoja ji kiekvienam sutiktajam, kas tik nori jos klausytis, Tajus jau moka daugiau nei penkiasdešimt dainelių ir daugiau nei šimtą eilėraš-tukų. Jo atmintis nuostabi. Jis atmintinai žino visų darželio vaikų spektaklio žodžius. Palaukite, aš jums duosiu paklausti jo įrašų...

– Mama, aš noriu sysiu, – sakau, norėdamas išvengti tos kankynės.

Mama atsidususi atleidžia raudonąjį mygtuką ir iš kampo paima naktipuodį. Atsisėdu, ir mama skatina mane, dainuo-dama: čiuru čiuru, čiuru čiuru.... Man pabaigus, ji išneša nak-tipuodį į lauką išplauti.

Žinoma, kad mes neturime tualetų... Neturime ir dušo ar vonios. Na, iš tiesų, jeigu atvirai, tai turime... Bet esu ten buvęs vos keletą kartų. Tas tualetas yra lauke, į jį reikia klampoti per purvą arba per sniegą, priklausomai nuo metų laiko. Taip, netgi naktį, visiškoje tamsoje. Atsidarai papuvusias medines duris su daugybe plyšių, ir jos girgždėdamos apskelbia vi-siems, kad eini atlikti reikalo. Tada tupi tamsoje ir smarvė-je virš didžiulės angos, o apačioje knibžda įvairi gyvastis, skaidanti šią materiją į smulkesnes medžiagas ir paverčianti ją derlinga žeme. Niekada neišdrįsau pažvelgti žemyn. Į tą skylę lengvai tilptų vaikas ir, nukritęs žemyn, taptų vietos gy-ventojų maistu...

Edita yra pasakojusi, kad sykį ji nuėjo vakare į tualetą, at-sidarė duris, o ten... stora nusipenėjusi žiurkė, spoksanti į ją

gudriomis akutėmis. Ji, matyt, nustebo, pamačiusi savo valdose nematytą viešnią, ir net nežinojo, kaip elgtis. Tik kai Edita sutrypė kojomis, kailiniuotoji nėrė į skylę, į savo pasaulį. Nuo tada eidama į tualetą visada nešasi pagali.

Žiurkės yra gyvenimo neišvengiamybė, nors mama ir nori mane apsaugoti nuo tų mūsų buities „malonumų“. Jos klasingai ir visada netikėtai šmurkšteli kažkur kieme arba tamsioje laiptinėje, versdamos bijoti tamsos ir krūpčioti sapnuose. Mama kruopščiai užkaišo mūsų mažučio – dvylikos kvadratu – kambariuko skylės ir galimus urvelius, stengdamasi sukurti saugią teritoriją, į kurią neįsiverš priešas. Mes miegame prie švieselės, kad išvengtume naktinių lankytojų. Tačiau naktimis girdžiu, kaip jos šeimininkauja mūsų bendroje virtuvėje, vartydamos indus, bandydamos prasigrauzti prie slepiamo maisto, ir, žinoma, kuria planus prasismelkti pro ploną, kinivarpu suėstą sieną į mūsų saugią karalystę. O tada jos miegančiam užlips ant veido ir pradės grauzti nosį, akis, ilis į burną. O tada...

Virpančioje naktinės lempelės šviesoje gimę sapnai gelbsti nuo tikrovės. Ir man patinka tas jausmas, kai tarsi grimzti į minkštą, šiltai klampią baltumo pripildytą pelkę ir krenti į sapną. Kartkartėmis pakeliui krūpteli ir prabundi tamsoje, nebesusivokdamas, kur esąs, o paskui vėl grįžti į saugų pasaulį ir sapnuoji toliau. Šiame pasaulyje virtinė eina vėžliai ir drambliai, kuriuos skaičiavai prieš miegą. Jų pavidalai išskysta, tįsta ilgomis gijomis ir virsta ryškiais kaleidoskopiniais vaizdais, vedančiais į... nežinau, kur jie veda. Niekuomet ne sapnuoju pasakų, kurias mama skaito prieš miegą. Manajame sapnų pasaulyje nėra rūmų ir princesių, ten nėra pelenių,

pametusių kurpaites, nėra ir Erškėtrožės, užburtoje pilyje laukiančios savo princo.

Guliu ant pilkšvos žemės, apšviestos ryškios kovo saulės, maudydamasis jos šviesoje. Įkvepiu sodraus žemės ir gyvybės kvapo, kuris apgaubia mane tarsi antklodė, susupdamas į šiltutėlį minkštą kokoną ir spausdamas gilyn į dirvą. Girdžiu, kaip žemė godžiai geria drėgmę, jos viduje kažkas pokši. Akinamoje tamsoje glūdinčios sėklos ir svogūnėliai, gavę vandens, tampa gyvybe. Užgimusi ji švelniai prasiskverbia pro luobelę tarsi vikšrelis ir palengvėle šliaužia žemyn, virsdama šaknele. Ši maitina balzganą ūglį, kuris stiebiasi aukštytyn, kol iverkia sunkų kelią į žemės paviršių. O čia, užlietas saulės šviesos, jis keičia spalvą, parodo pirmuosius lapelius, brandina akinančiai žalius pumpurus ir skleidžiasi pavasario juodumoje.

Snieguolės, žibuoklės, scylės ir krokai pokši, skleisdami aplink mane tarp dienos ir nakties, versdami juodą purvą žalsvu kilimu, pilnu gyvybės, ir kelia mano kūną aukštytyn ant savo gležnų lapelių, į saulės šviesą. Bičių ir kamanių dūzgiimas pripildo tuštumą. Ką tik prasikrapščiusios akis po ilgo žiemos miego, jos zurzia aplink mane, tikrindamos kiekvieną varganą žiedelį ir surinkdamos kiekvieną dulkelę šiame skurdžiame pavasario medunešyje.

Virš manęs driekiasi mėlynas dangus, kurio gilybė traukia ir baugina, o debesys sukasi didžiuliu verpetu, įtraukdami mane į svaigulingą ir ritmišką judėjimą.

Kartais sapnuose mane aplankai Tu. Nežinau, kada pirmą kartą pasirodei, bet Tu esi šiame minkštame baltosios pelkės pasaulyje nuo tada, kiek siekia prisiminimai. Aš galiu su